

Klassrumsdesign för bildpedagogik

Den perfekta bildsalen, finns den?

Making room for art education

- Is there a perfect classroom for teaching art?

Sofia Eklund

Konstfack, Institutionen för bildpedagogik

Läroutbildning, inriktning Design och lärande, ht 2014

Examensarbete 30 hp, skriftlig del

Handledare: Karin Tyrefors, Martijn van den Bosch

Abstrakt

Examensarbetet undersöker Bildsalens utformning och de verksamheter som bedrivs där. Resonemang om vad vi ska kalla rummet förs. En orientering i tidigare forskning om skolmiljöer görs, med fokus på det som är relevant för just bildsalen. I uppsatsen används ett sociokulturellt perspektiv på lärande med Lev Vygotskijs teorier. Reggio Emilias sätt att se på lärande används som inspiration. En sammanfattning av bildämnets historia görs. Ett antal bildsalar som jag vistats både som elev på 1980 och 90-tal och som student, lärare samt besökare på 2010-talet beskrivs. Egna erfarenheter jämförs med vad andra lärare anser, men framförallt undersöks vad en grupp elever tycker genom med ett designpedagogiskt projekt. Projektet har studerats med etnografiska metoder. Det utfördes på en gymnasieskola norr om Stockholm hösten 2014 med 18 elever. Rummets miljö och funktion som helhet beskrivs, men fokus i undersökningen ligger på möbleringen av rummet och möblernas form och funktion. I uppsatsen redovisas en del av elevernas arbeten mer ingående.

I min gestaltning ville jag ta bort fokus från möbler och möblering för att istället titta på kropparnas olika positioner i rummet. Bildämnet har genomgått en stor förvandling från tiden då ämnet kallades teckning till dagens utvidgade bildbegrepp. Nu gör vi så mycket mer mellan dessa väggar. Alla sitter inte vid sin bänk och ritat på ett papper. I utställningen visades fyra genomskinliga kroppar engagerade i olika typer av skapande i olika positioner, stående vid staffliet, liggande på mage för att rita, sittande ”vid datorn” och sittande i en imaginär fåtölj för att teckna.

Hjärnan lyser och är sammankopplad med det röda hjärtat för att illustrera att vi använder mer än hjärnan när vi skapar.

Nyckelord: bildsalens miljö, Reggio Emilia, etnografi, designpedagogik.

Innehåll

Abstrakt	2
Introduktion	4
Inledning	4
Bakgrund	6
Syfte	9
Frågeställning	9
Empiri	9
Urval och avgränsning.....	10
Teoretisk tolkningsram.....	10
Tidigare forskning	11
Metod.....	12
Bearbetning och analys	14
Ett första försök: Undersöka behov och realisera dem.....	14
Mitt Designpedagogiska experiment: Den perfekta bildsalen.....	15
Jag tillämpar mina och elevernas idéer i rummet.....	21
Besök på en friskola: Med delad bildsal och arbete i hemklassrum.....	22
Vad ska vi kalla rummet?.....	23
Tolkning och resultat.....	25
Interaktion	25
Aktivitet.....	25
Artefakter.....	26
Utvecklingshopp.....	26
Kreativitet.....	26
Slutdiskussion	27
Källförteckning	28

Introduktion

Inledning

Bild 1. Blir du lönsam lille vän? Peter Tillberg

Bilden ovan av Peter Tillberg har blivit närmast ikonisk och används ofta när skolan ska diskuteras. En liknande bild dyker säkert upp i huvudet på många när vi hör ordet klassrum. Trots att väldigt få klassrum ser ut så idag. När jag gick i grundskolan (mellan 1983-1992) liknade många av mina klassrum det på bilden. På lågstadiet var möbleringen lite annorlunda. Vi satt inte ensamma i våra bänkar utan bänkarna, med lock precis som på bilden, stod ihop i grupper om fyra och fyra. I mellanstadiet satt vi två och två, och önskemålet om att byta platser dök upp minst en gång i månaden. Uppställningen på bilden var vanlig när man hade prov i något ämne. Enda gången vi lämnade klassrummet var när vi hade slöjd och gymnastik. Vi hade bild i "hemklassrummet" vilket gjorde aktiviteterna väldigt begränsade. Dessutom hade vi vår klasslärare i bild och om jag minns rätt ritade vi mest fritt med olika kriter, vattenfärg och färgpennor. Någon gång fick vi göra något "crazy" som att måla på sockervatten eller göra marmorert papper.

På högstadiet fick vi röra oss i fler klassrum än tidigare. Vi fick NO-salar, hemkunskapssal och för första gången en bildsal och en bildlärare! För mig var bild höjdpunkten på veckan. I åttan fick vi en nyutexaminerad lärare som var väldigt inspirerande. Hon lyckades få de flesta att gilla bildämnet och inte se lektionen som fri aktivitet där man lyssnar på musik och kastar sudd som många gjorde i sjuan. Själva bildsalen var det inget speciellt med förutom att den var dubbel så stor som de vanliga klassrummen och att det här fanns massor av bra material att arbeta med. Blyertspennor med olika hårdhet, stora stafflier och akrylfärg! Vi gjorde självporträtt, stilleben och lärde oss rita i centralperspektiv. Det var den läraren som peppade mig att söka estetisk-linje på gymnasiet (men avrådde mig från att bli bildlärare!).

1992 fanns inriktningen inte på så många platser så jag sökte och kom in på *Schillerska gymnasiet* i Göteborg: *Eстетisk praktisk bildlinje*. Ett äventyr 40 mil hemifrån. Vi hade bild, foto, keramik, konsthistoria och design. Schillerska byggdes 1886 av Hans Hedlund. Bildsalarna (det var två) låg högst upp på i byggnaden. De hade högt i tak och stora fönster. Den ena hade till och med takfönster som släppte in ett fantastiskt ljus. Det var vackra rum och här fanns ännu fler möjligheter och mer material än i högstadiets bildsal. Det var som en konstskola. Vi målade klassiskt skiktmåleri, hade kroki med levande (naken)modell, ristade med tornål i koppar och fick testa screentryck. Fotosalen hade mörkrum och det fanns en studio där vi kunde fota porträtt med riktiga lampor och bakgrunder på rulle. Keramikverkstaden hade bord längs rummets fönster och ett större bord i mitten. Flera drejskivor och ett dragskåp där vi kunde sprutlacka glasyrer. De här rummen var samlade i en vinkel längs en korridor där vi ofta hängde. Vi kunde vistas i dessa rum så mycket vi ville utanför lektionstid, bara det var ledigt. Vi hade frihet under ansvar. 20 år senare besökte jag skolan vid en återträff och bildsalarna såg, bortsett från en projektor i taket, nästan identiska ut. Jag pratade med min bildlärare Lena Haraldsson som arbetade kvar, hon tyckte att bildsalarna fungerar lika bra nu som då.

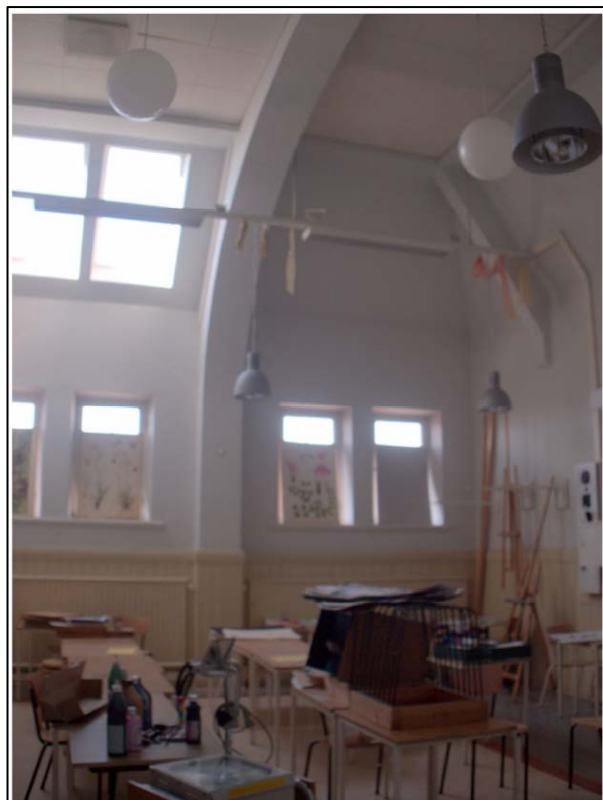
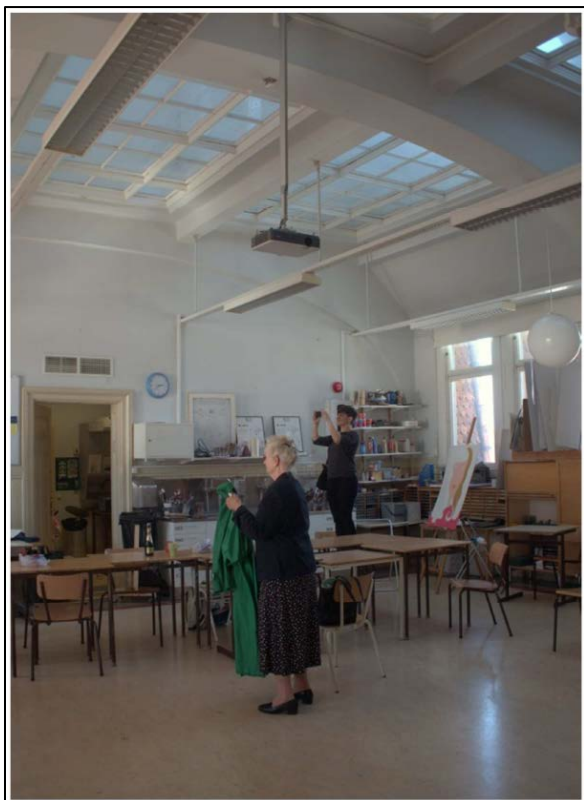

Bild 2 & 3, Schillerska gymnasiet ena bildsal 2014

Bakgrund

Jag gör den här undersökningen som en del av mitt examensarbete i Design och lärande vid institutionen för bildpedagogik på Konstfack.

Jag har många egna idéer om hur jag önskar ha det i de rum som jag skapar och undervisar i. Jag vill testa mina egna idéer men också ta reda på hur andra resonerar kring bildsalen. Dessa andra kan vara bildlärare, elever och arkitekter.

I mitt arbete i kursen Konstnärlig forskning och utvecklingsarbete funderade jag också kring vad olika benämningar av klassrummet har för betydelse, exempelvis ateljé, verkstad eller studio. Kan det ha betydelse för hur vi ser på rummet?

Design betyder formgivning, konstruktion, planering. I forskningssammanhang står design för hur man planerar och utformar ett försök, en undersökning eller en studie av något slag.¹

Mycket finns skrivet om skolmiljö och skolans byggnader. Det finns riktlinjer för vilka material som golv, väggar och tak ska vara gjorda av. Skolor ritas av arkitekter i samråd med en projektgrupp och det finns färdiga referensritningar på hur rum ska se ut och utrustas som man kan utgå ifrån.²

I skollagen finns endast en mycket kortfattad paragraf angående skolans lokaler:

Lokaler och utrustning och tillgång till skolbibliotek

35 § För utbildningen ska de lokaler och den utrustning finnas som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas.

Jag tycker i och för sig att det är bra att skollagen inte reglerar i detalj vad som ska finnas i skolan, men någon form av lägsta utrustningsnivå kanske är önskvärt? Bildämnets innehåll förändras och tekniska hjälpmedel och digitalisering ger nya förutsättningar men ställer också nya krav på rummet.

Bildämnet har genomgått en stor förvandling, från tiden då ämnet kallades teckning till dagens utvidgade bildbegrepp. Redan i slutet av 1870-talet var teckningsundervisningen obligatorisk i Sverige. Då var undervisningsmetoderna kollektiva, ett slags "Följ John" på rutat papper, steg för steg efter lärarens original på svarta tavlan.³ Idag ingår i de nya läroplanerna (Lgr11 och Gy11) mycket digitalt skapande som kräver andra metoder och ny utrustning. Då kan man fråga sig om de gamla bildsalarna kan möta de nya krav som ställs. Jag tror att många av dagens bildsalar utformade för en äldre typ av bildundervisning. Är det så och vad kan vi i så fall göra åt det?

Ämnet är uppenbarligen aktuellt och som en upptakt till min undersökning besökte jag Seminariet "Design för delaktigt lärande" arrangerad av Reggio Emilia Institutet i Stockholm.

1 Stensmo, Christer, *Vetenskapsteori och metod för lärare: en introduktion*, 1. uppl., Kunskapsföretaget, Uppsala, 2002, s. 25.

2 Referens, Bildsal, 1 augusti 2013, Skolfastigheter i Stockholm AB SISAB.

3 Åsén, Gunnar (1992) i "Från linearritning till bild" Lind, Ulla, Hasselberg, Kersti & Kühlhorn, Britt-Marie (red.), *Tidsbilder: perspektiv på skola och bildskapande under 150 år*, Utbildningsradion, Stockholm, 1992.

Seminarieriet "Design för delaktigt lärande"

Inom Reggio Emilia talar man om den fysiska miljön som en egen sorts pedagog, "den tredje pedagogen".⁴ Man menar att en inspirerande miljö ger barn möjligheter att tänka, känna och där skapas också möjligheter till att aktivt utforska och lära.

Nedan följer sammanfattning av mina anteckningar och reflektioner från seminarieriet som hölls på Bonnierhuset i Stockholm 2014.09.20.

Väggarnas koreografi

Anna Törnqvist har skrivit boken *Skolhus för tonåringar* och har arbetat som arkitekt av skolbyggnader som konsult i upphandlingar av desamma.⁵ Törnqvist förde ett resonemang om samspelet mellan en god pedagogisk verksamhetsutveckling och skolans rumsliga organisation. Hon pratade om vilka skolhus som behövs i framtiden och hur framtidens lärmiljöer ser ut. Hon har många intressanta tankar kring organisationen av skolans lokaler. Ett önskemål hon ofta får höra när hon besöker en skola som ska göras om är att de behöver mer utrymme. Trots att många rum står tomma då hon besöker skolan under skoldagen. En lösning menar Törnqvist är en effektivare användning av de befintliga lokalerna, att fler får dela på samma klassrum. Ekologisk hållbarhet är att inte bygga mer än vi behöver. Det kan man genom en optimerad lokalanvändning och flexibilitet genom variation och mångfunktionalitet.

Törnqvists har en lista på företeelser i skolans värld som hon tycker att vi borde ifrågasätta och undvika, några av punkterna är:

- Klassrum, i alla fall hemklassrum som hon anser inte tar till vara på ytan på ett effektivt sätt.
- Årskurs, i vilka andra sammanhang buntar man ihop människor av exakt samma ålder? "på den här arbetsplatsen är alla födda 1976..." Hur det skulle fungera praktiskt ger hon inget svar på.
- Lektioner, bättre att arbeta tematiskt och låta ämnena glida in i varandra.
- Raster på bestämda tider. Bättre att ta pauser när man behöver istället. Då skulle man slippa rastvakter också...
- Uppehållsrum, ett rum man ska uppehålla sig i? Behöver man det?

Hon berättar att ett standardklassrum är 60m² och gjort för 25-30 elever, och att det inte är särskilt flexibelt. Antagligen skulle många skolor ha glädje av större rum med plats för fler elever vid exempelvis föreläsningar, samt ett antal mindre för mindre grupper och grupparbeten.

⁴ Forssell, Anna (red.), *Boken om pedagogerna*, 5., [rev. och utök.] uppl., Liber, Stockholm, 2005, s. 202.

⁵ Törnqvist, Anna, *Skolhus för tonåringar: rumsliga aspekter på skolans organisation och arbetssätt*, Arkitekternas forum för forskning och utveckling (Arkus), Stockholm, 2005.

Jag tycker att Törnqvist har en hel del intressanta tankar, även om vissa är radikala och kanske svåra att genomföra i praktiken, i alla fall som enskild lärare. Jag hittade inte några konkreta idéer på hur bildsalen skulle kunna utformas, men fick med mig lite frågor att diskutera med eleverna.

Fria Emilia

Rektor Sara Bruun och grundskolelärarna Lotta Bergdahl och Marita Forsgren som arbetar på grundskolan Fria Emilia i Boden berättade om hur de gjort om en gammal skola anpassad för sjuksköterskeutbildning till en Reggio Emilia inspirerad grundskola. De arbetade mycket med olika typer av miljöer, runda bord för samtal, estrader (trappliknande möbler) som man både kunde sitta i när man arbetade eller när man lyssnade på någon. Verkstäder och ateljéer för praktiskt och konstnärligt arbete. De hade tidigare haft bildsalen som en ”öppen ateljé”, men eftersom de blev så mycket spring där under lektionstid har de valt att göra en separat bildsal med en öppen ateljé utanför. De inspirerade mig mycket och gav mig hopp om att man kan göra stora förändringar med små medel. Genom fler typer av möbler, att möblera om, byta funktion på ett rum eller till och med bygga små behovsanpassade möbler. De fick mig också att börja fundera på vad vi ska kalla rummet där vi har bildundervisning, då de använder både orden bildsal och ateljé.

Harmonilärandemiljöer och engelska uttryck

Ante Runnkvist höll en föreläsning om vad han kallar för harmonilärandemiljöer. Runnkvist har en bakgrund inom friskolekoncernen Vittra där han var chef för forskning och utveckling till 2014 då han började på Rektorsakademien Utveckling (RAU). Han berättade om sitt arbete på skolor i Sydamerika och Sverige. Han förklarade också tanken med de olika miljöer som de identifierat och använde som utgångspunkt när de inredde sina skolor. Så här beskriver exempelvis Vittra Telefonplan sin miljö:

Våra fem lärsituationer - Learning Spaces

The Cave - plats för enskild koncentration Här skall man kunna koncentrera sig och gå in i en introspektiv process. Kommunikationen sker med sig själv.

The Lab - experimentlust och konkret arbete Färg, form, material kan utforskas och undersökas. Olika verkstäder och labvagnar gör det flexibelt.

The Campfire - grupprocess Gruppen är en av de viktigaste lärsituationerna eftersom lärande är en social process. Vi behöver platser för större grupper och för mindre grupper. Gruppen behöver inte vara helt avskärmad men skall ha ett fokusområde.

The Watering Hole - en plats för möten och impulser En plats med liv och rörelse, där man stannar upp en stund och sedan rör sig vidare.

The Show Off - där man visar upp sina framgångar och upptäckter

En scen, en presentation, en teckning på väggen en film eller en blogg. Alla kan vara en plats att visa upp sitt arbete⁶

Dessa platsers funktion kanske har en plats i bildsalen, i övrigt handlade Runnkvist föreläsning mer om hur vi lär ut och in och mindre om den fysiska miljön.

⁶ <http://www.vittra.se/Våraskolor/StockholmSyd/Telefonplan/Vårakreativmiljöer.aspx>

Syfte

Den perfekta bildsalen finns nog inte, men hur nära kan man komma? Det vill jag försöka ta reda på. Rummets utformning förmedlar något till den som vistas i det. Är klassrummet väl underhållet och utformat på ett bra sätt förmedlar det till eleverna att det här är något viktigt och ni är värda att satsa på. Är det slitna klassrum förmedlar väggarna något annat. Att barn tas på allvar och får möjlighet till inflytande är både nödvändigt och viktigt. Detta framhålls i den svenska skollagen.⁷ Skolan är kanske den viktigaste platsen där medinflytande kan tränas och utvecklas. Men hur ser det ut i praktiken, har eleverna någon möjlighet att påverka sin lärandemiljö? Jag vill ge mina elever chansen att göra det. Jag vill ha en öppen dialog och engagera mina elever. Arkitekturen i en befintlig skola kan vara svår att ändra på, men jag vill ta reda på vilka möjligheter jag som bildlärare, eller elev har att påverka rummet.

Frågeställning

Hur kan jag med ett designpedagogiskt projekt få reda på elevers önskemål och behov kring bildsalens utformning? Vilka behov och önskemål ger de uttryck för?

Empiri

Jag har genomfört en studie på en gymnasieskola i en av Stockholms kranskommuner, där jag arbetar deltid. Gruppen har valt kursen bild som individuellt val under sitt andra år. Det är totalt 19 elever, där 14 läser på Teknikprogrammet, fyra kommer från estetiska programmet med medieinriktning, en elev går på det naturvetenskapliga programmet. Sju stycken är tjejer och tolv är killar. Studien sträckte sig över en halv termin med två 75 minuters lektioner i veckan. Jag har samlat in material som består av foton på de lokaler vi arbetar i, elevernas arbeten, både ritningar illustrationer och foton av elevernas modeller.

Jag har vid några tillfällen fotograferat och filmat eleverna ”in action”. Efter lektionerna har jag gjort kortare minnesanteckningar om vad som skett under lektionerna. Intervjuer har gjorts med tre bildlärare och en rektor. Dessa analyseras inte djupare, men refereras till. All dokumentation finns i författarens ägo.

Urval och avgränsning

Jag skulle kunna titta på skolan som helhet då det intresserar mig mycket, men jag har valt att begränsa mig till bildsalen. Ett rum som bjuder på många intressanta frågeställningar eftersom det är ett rum som ofta ser annorlunda ut jämfört med ”vanliga” klassrum. Det är också det rum som jag i min framtida roll som lärare kommer att spendera mest lektionstid i.

Min huvudsakliga undersökning, mitt ”designpedagogiska projekt” har jag utfört på en gymnasieskola i en av Stockholms kranskommuner, där jag haft min sista period av VFU.⁸

Jag har även besökt en friskola i en mindre kommun i Uppsala län och tittat på hur de utformat bildsalen.

När jag skriver om miljö syftar jag på inomhusmiljön på en skola. Jag definierar miljö som den fysiska miljön, rummets utseende och innehåll, arkitektur, val av möbler och möblering, belysning och material på väggar tak och golv. (Jag behandlar inte den sociala miljön eller hälsoaspekter som ventilation eller buller).

Teoretisk tolkningsram

Jag har valt att utgå ifrån ett sociokulturellt perspektiv på lärande. Något som den ryske psykologen Lev S. Vygotskij (1896-1934) anses vara upphovsman till. Leif Strandberg introducerar hans teorier i boken *Vygotskij i praktiken – Bland plugghästar och fusklappar*.⁹

Ett exempel på Vygotskijs perspektiv som Strandberg tar upp är skillnaden mellan hur ett barn upplever ett rum när de lär sig gå i ett rum som det tidigare krupit i. ”Den uppräta människan ser och kan göra något annat än den krypande. Barnet utvecklar även nya uppfattningar om miljöns olika innebörder. Miljö är nämligen inget neutralt. I miljöer finns kunskaper, värderingar, känslor, förväntningar och artefakter inbäddade.”¹⁰

Strandberg undrar om klassrummens utformning tar hänsyn till detta. ”Den klassrumsform som var stimulerande för sjuåringen är troligen inte inspirerande för tonåringen”.¹¹

Det tycker jag är självklart, men ofta ser rummen i skolan för elever i olika åldrar väldigt snarlika ut.

⁸ Verksamhetsförlagd utbildning, obligatorisk praktik.

⁹ Strandberg, Leif, *Vygotskij i praktiken: bland plugghästar och fusklappar*, Norstedts akademiska förlag, Stockholm, 2006.

¹⁰ Ibid. s. 20.

¹¹ Ibid.

Jag kommer att använda mig av den ”checklista för lärandrum” som Strandberg utformat efter ett Vygotskijespektiv i min studie med elever i klassrummet.

Interaktioner

Vilka samspel är möjliga i rummet? Hur kan barnen relatera till varandra? Hur kan barnen relatera till läraren i rummet?

Aktivitet

Vad är möjligt att göra i rummet? Vilken typ av aktiviteter är möjliga i detta rum? Vilka är omöjliga?

Artefakter

Vilka artefakter, alltså verktyg, har barnen tillgång till i rummet?

Utvecklingshopp

Finns en förväntan om utveckling i detta rum? Har barnen tillgång till detta hopp? ¹²

Kreativitet

Är rummet ”färdigt” eller finns det utrymme för barnens innovationer i detta rum?

Är det möjligt för barnen att förändra rummet i någon av de uppräknade aspekterna?

Tidigare forskning

För att förstå hur dagens bildsalar utformas och inreds är det viktigt att studera vilka föreställningar som funnits och finns kring barns och ungdomars bildskapande. Jag hade planer på att besöka ett flertal bildsalar men efter att jag läste Kerstin Ahlbergs kandidatuppsats *Rum för bildskapande*, där hon besöker och noggrant dokumenterar rum för just bildskapande, insåg jag att det redan gjorts och att det inte var där mitt intresse låg.¹³ Jag kan dock till viss del använda mig av hennes observationer. Anna Törnquist som skrivit *Skolhus för tonåringar* har arbetat som arkitekt med fokus på skolhus och skolmiljöer.¹⁴ Hennes bok tar upp utformningen av skolans lokaler, historiskt och fram till början av 2000-talet. Hon skriver en del om skillnaden mellan rum för barn i lägre åldrar och tonåringar. Bland annat att tonåringar vill se en skillnad från hur de hade det i grundskolans första år, att de inte vill ha det för gulligt och hemtrevligt. Hon ifrågasätter också de traditionella klassrummen på 60 kvm och menar att de är gjorda för ett föråldrat sätt att undervisa på där läraren står längst fram i klassrummet och föreläser.

Pia Björklid som är professor i pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm har i boken *Lärande och Fysisk miljö* sammanställt en kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i

¹² Betydelsen av uttrycket behandlas under rubriken Tolkning och resultat.

¹³ Ahlberg, Kerstin, *Rum för bildskapande*. Kandidatuppsats, Konstfack 2007.

¹⁴ Törnquist, Anna, *Skolhus för tonåringar: rumsliga aspekter på skolans organisation och arbetssätt*, Arkitekternas forum för forskning och utveckling (Arkus), Stockholm, 2005.

förskola och skola.¹⁵ I sin sammanfattning skriver hon bl.a. att den fysiska miljön både kan skapa förutsättningar för barns lärande men i värsta fall också kan hämma lärandet om den fysiska miljön känns otillgänglig, otrygg och understimulerade.¹⁶ Budskap om huruvida man är välkommen eller inte sänds från den fysiska miljön. Hon skriver att det är främst inom det miljöpsykologiska¹⁷ fältet som man betraktar den fysiska miljön inom lärande- och utvecklingsprocesser.¹⁸ Miljöestetik är en annan aspekt, då omgivningens estetiska kvalitet har betydelse för psykiskt och fysiskt välbefinnande.

Vidare skriver hon att skolmiljön inte tas på samma allvar som ”kontorsmiljöer”. Man pratar inte om sittriktiga möbler eller en rimlig arbetsbelastning för elever, brister som skulle ha dömts ut som arbetsmiljö på ett kontor passerar på skolor. Även om många lärare är medvetna om att ett stillasittande kan leda till ryggsproblem, uppmuntras eleverna ändå inte att resa sig och gå omkring en stund, fastän arbetspassen kan vara långa och stillasittande. Hon skriver också att ”Lärande förutsätter elevaktivitet också i konkret form, att få röra kroppen, känna och experimentera.”¹⁹

Slutsatser hon drar från forskningen är att rum för lärande bör ha verkstadskaraktär, med avgränsade hörn för olika områden. ”Skolan ska inte fungera som ett kontor”.²⁰

Metod

Jag har genomfört ett fältarbete, ett ”experiment”,²¹ där jag i allra högsta grad är deltagande i elevernas (mina deltagares) processer eftersom jag förutom min roll som forskande student också är deras lärare. Jag är alltså en deltagande observatör. Jag har använt mig av kvalitativa metoder, till största delen etnografiskt inspirerade.²²

Min studie har också inslag av aktionsforskning jag när jag gör interventioner i mitt eget klassrum som syftar till att åstadkomma beständiga förändringar.²³

Framförallt är min metod ”Designpedagogisk”. Det är genom mitt eget och elevernas gestaltande som jag får svar på många av mina frågor. Form/Design Center i Malmö har genomfört en förstudie om

¹⁵ Björklid, Pia, *Lärande och fysisk miljö: en kunskapsöversikt om samspelet mellan lärande och fysisk miljö i förskola och skola*, Myndigheten för skolutveckling, Stockholm, 2005.

¹⁶ Ibid. s. 169.

¹⁷ Både i Sverige och i de anglosaxiska länderna kallades miljöpsykologi ursprungligen för arkitekturpsykologi, och ämnet kan sägas ha uppstått i skärningspunkten mellan arkitektur och psykologi. (Lunds tekniska högskolas hemsida <http://mpe.arkitektur.lth.se/forskning/historik/>)

¹⁸ Björklid, s. 170.

¹⁹ Ibid. s.173.

²⁰ Ibid. s.171.

²¹ Vår kursledare Andreas Nobel benämnde vår undersökning ”Designpedagogiskt experiment”. Min undersökning har dock mer karaktären av en etnografisk undersökning. Jag kommer fortsättningsvis kalla det för ett projekt.

²² Aspers, Patrik. 2011. *Etnografiska metoder*. Malmö, Liber, s. 21.

²³ Stensmo, s. 50.

designpedagogik för barn och unga. Där hittade jag följande stycke som jag tycker sammanfattar hur jag vill arbeta.

En designpedagogik som tar utgångspunkt i själva den estetiska processen och det egna skapandet har potential att möta utmaningen. Den fungerar inte bara i ett kulturinstitutionellt sammanhang. Den kan exempelvis även fungera i ämnesintegrerade projekt i skolan, i sociala projekt och i innovationsinriktade projekt.²⁴

Gestaltandet är viktigt för att få syn på sådant som kan vara svårt att sätta ord på och för att nå bortom de begränsningar som finns i det skrivna och talade språket. I det gestaltande arbetet kan också nya idéer och lösningar komma fram som kan ligga till underlag för senare diskussioner.

Jag har funderat på detta med att genomföra en undersökning i sitt eget klassrum. Birgitta Kullberg diskuterar i sin bok *Etnografi i klassrummet* om det är möjligt att genomföra etnografiska studier på skolan och klassrummets fält. Hon refererar till Walcott som uttrycker att de som gör dessa etnografiska undersökningar är skolfolk ("insiders").²⁵ Eftersom de först själva gått i skolan och sedan arbetar i skolan. Det skulle därmed vara svårt för en lärare att se något nytt. Hon skriver vidare att Margot Ely är av en annan åsikt, att alltför stor förtrogenhet inte hindrar oss särskilt mycket i fältarbetet men att man får passa sig för att bli alltför förtrogen med det man studerar. Att det är viktigt att se saker med nya ögon. Det blir min utmaning som både lärare och observatör i rummet.²⁶

Jag utformar ett lektionsupplägg som utgår från begreppet Deltagande design, Co-design eller *co-creation*. Ellen Lupton beskriver metoden som en designmetod som utgår från slutanvändarna. En metod där designern inte utgår från att den vet vad användarna behöver, utan snarare sätter igång en process som involverar användarna. Hon menar att designers idag har lärt sig att användarna är experter inom sitt eget område.

Lupton skriver vidare att det inte är användarnas faktiska utformning som ligger till grund för slutresultatet, utan snarare en metod för att låta dem gestalta sina behov och önskemål.

Co-design emphasizes user experience as a design's ultimate result rather emphasizing the physical features of an object, website, or other design outcome /---/Given the right tools, nondesigners are well-equipped to envision experiences that will satisfy their needs and desires.²⁷

Att involvera elever i en designprocess kring sin egen miljö känns självklart för mig. Jag använder ju klassrummet på ett sätt och de på ett annat. Med en estetisk process hoppas jag få syn på deras behov och önskemål.

²⁴ Dags för designpedagogik, Form/Design Center Malmö

²⁵ Kullberg refererar i sin källförteckning till en Walcott, H men har antagligen stavat namnet fel. Harry F Wolcott har skrivit ett flertal böcker om Etnografi inom utbildningsområdet.

²⁶ Kullberg, Birgitta, 2004, s. 151.

²⁷ Lupton, Ellen (red.), *Graphic design thinking: beyond brainstorming*, Princeton Architectural Press, New York, 2011, s. 96.

Bearbetning och analys

Ett första försök: Undersöka behov och realisera dem

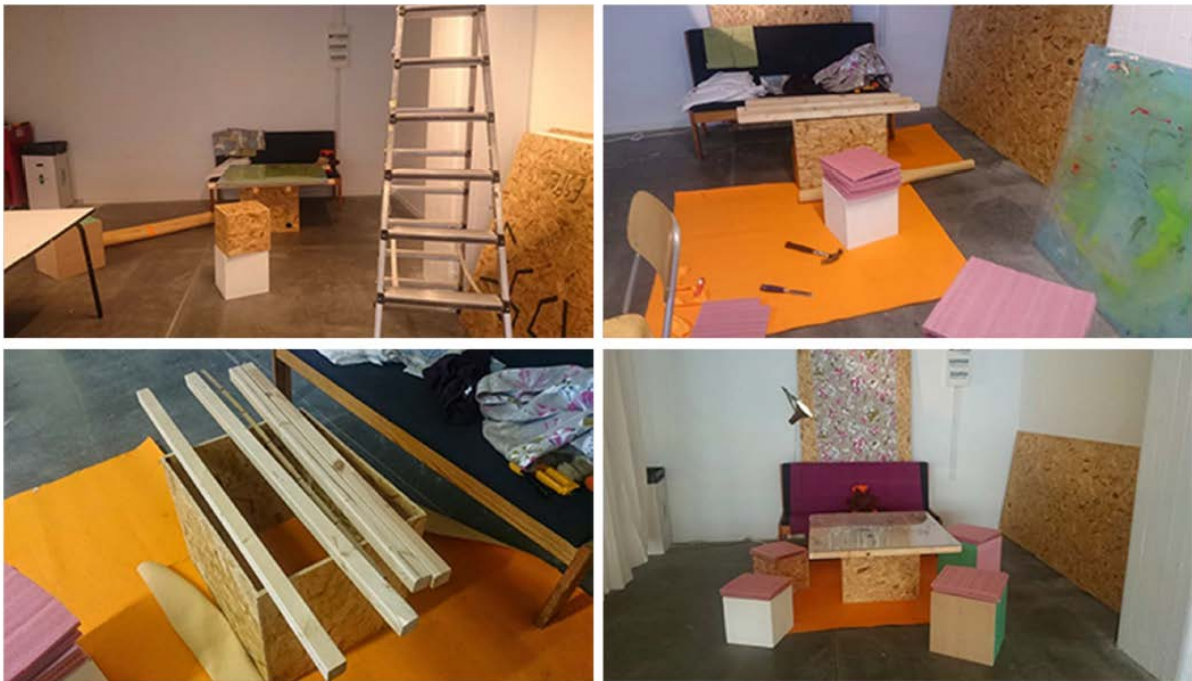

Bild 4 - 6 "Fikahörnet" under arbete i vår ateljé på Konstfack Bild 7, slutresultatet

Mina första experiment gjorde jag i vår ateljé på Konstfack med mina medstudenter. Det var ett väldigt stort rum som inte hade några möbler alls när vi kom dit. Några av oss tog tag i att möblera rummet direkt. Vi kom överens om att vi nog behövde egna bord att arbeta vid, och det var enkelt att få tag på. Jag frågade dem som arbetar där vid sidan av mig om deras övriga önskemål och behov. Det resulterade i ett stort arbetsbord som jag och en annan student snabbt snickrade ihop av stora OSB-skivor²⁸ och ett par benbockar. Sedan gjorde jag en "fikahörna", med en soffa som en av handledarna gav oss och så snickrade jag ett soffbord av Mdf-skiva²⁹ och plexiglas. Runt det samlade jag kuber i Mdf av olika storlekar (som tidigare använts i någon utställning). Jag skar ut fyrkantiga dynor av skumplast som jag lade upp på kuberna, som nu blev pallar. Vi skärmade av fikaplatsen med några vita gardiner som jag trädde på en rundstav och fick hjälp att hänga upp i taket med stålvarer. Jag hängde också upp ett tyg på en skiva som vi lutat mot väggen och fäste en skrivbordslampa i så vi kunde rikta ljuset om man ville sitta där och läsa eller släcka lysrören och skapa en mysigare känsla.

²⁸ OSB (Oriented strand board) är en typ av träfiberskiva som tillverkas genom limpressning där man tydligt ser träspånen som ligger i olika riktningar. (Wikipedia)

²⁹ Medium Density Fiberboard, fiberskiva tillverkad av träfiber med tillsats av bindemedel, vanligen urealim. (NE:SE)

Bild 8, Josefin Mellander knyter sin "tygvägg"

Vi bestämde också tillsammans att vi ville använda ett konstverk som en av studenterna, Josefin Mellander, gjorde terminen innan. Det är som en slags vägg, en träkonstruktion med tygremsor noggrant knutna kors och tvärs mellan reglarna. Den för in färg i rummet och fungerar som avgränsning mellan olika ytor, men är ändå så pass transparent att man får kontakt med dem på andra sidan. Det jag lärde mig av detta experiment var hur fort det går att göra nya möbler och platser i ett stort rum. Det är också lätt att förändra det här rummet genom att flytta på "tygväggen". Jag såg efter detta positivt på möjligheterna att göra om den bildsal som jag skulle få tillgång till några veckor senare.

Mitt Designpedagogiska experiment: Den perfekta bildsalen

Jag påbörjade mitt projekt i med en grupp elever som går i Åk 2 på en kommunal gymnasieskola norr om Stockholm hösten 2014. Skolan är byggd 1982 och har brutalistiska drag med synligt tegel och exponerade ventilations- och elsystem.

Gruppen är en blandning av elever på Estetiska programmet och en övervägande del från Teknikprogrammet samt en elev som går på det Naturvetenskapliga programmet. Teknikeleverna läser inriktning Design och produktutveckling och för dem är kursen Bild och form 1a obligatorisk. Övriga har valt kursen som individuellt val. Projektet har inte kostat något extra då det genomförts endast på den befintliga budget som bildämnet hade när jag kom till skolan. Alla elever har en varsin dator.

Bildsalen

Se ritning nr1 i bildbilagan.

Bildsalen jag där bedriver min undersökning är ett rum på ca 80 kvm, med fönster åt två håll. Väggarna är vitmålade, på golvet ligger en marmorerad linoleummatta. I taket sitter ljudabsorberande plattor i ett ramverk av metall. Belysningen består av dimbara lysrörsarmaturer som hänger ner från taket, en lysrörsarmatur för Whiteboarden och ett antal små skrivbordslampor som kan flyttas runt.

I rummet fanns från början 30 bord grupperade om 6 samt två vid fönstret längst ner och tre i rummet bredvid. Det fanns över 30 låga stolar, de flesta med en formpressad träsis på en stålstomme, men även ett antal med sits i röd plast och metallben. Tre skåp för ”elevmappar”, ett bokskåp med glasdörrar, en stor diskho i rostfritt stål med kakel bakom. Två stora ”arkitekthurtsar” med papper som stod på varandra med en stor skärmaskin på. Det finns ett stort vinklingsbart ritnings-/ljusbord som en tidigare lärare fått från en arkitektbyrå.

I anslutning till salen finns ett rum på ca 15 kvm där elevarbeten förvaras och tryckpress står, det finns även några bord som kan användas om man vill sitta mer enskilt. Det finns också ett materialförråd med låsbar dörr.

Uppgiftsbeskrivning

När jag utformade uppgiften tänkte jag först på vilka frågor jag ville ha svar på i min undersökning samtidigt var jag i uppgiften tvungen att ta hänsyn till kunskapskraven i kursen. Jag uppfyllde båda kraven genom att eleverna med hjälp olika delmoment skulle få visa sin vision. Uppgiftsbeskrivningen som finns bifogad som bilaga.

Att börja på fel sätt

Eftersom jag var angelägen att komma igång med min undersökning valde jag att introducera uppgiften andra gången jag träffade dem, mitt under en pågående lektion. Jag berättade vad vi skulle göra samtidigt som vissa fortfarande satt upptagna med att göra klart en uppgift de fått från en annan lärare, att med blyerts teckna ett stilleben av vita flaskor. Nu skulle de plötsligt försöka skapa den perfekta bildsalen. Vi hade en kort ”brainstorming” som inte var särskilt givande. Det var några få elever som tog ordet, först genom att säga att rummet var ganska bra som det var, men sedan gav några av dem förslag. Resterande satt tysta eller höll med.

De förslag och önskemål som jag trots allt skrev upp på whiteboardtavlan var:

Bra lampor, mjuka stolar. De ville få bort gamla elevbilder och uppstoppade djur (det fanns en uppstoppad tjäder i rummet). Istället ville de ha nya bilder av ”riktiga konstnärer”. De ville ha bord vid fönster och ha bra högtalare.

Även om det fanns en del att ta fasta på kände jag mig rätt uppgiven efter denna start. Jag bestämde mig för att börja om på ett nytt sätt nästa lektion.

Post-it lappar som demokratiskt verktyg

När vi sågs nästa gång hade klassrummet blivit ommöblerat av en annan lärare. Det blev ett utmärkt tillfälle att diskutera möbleringen. Vi gjorde ett långbord där alla fick plats. Alla fick berätta lite om sig själva, sina mål med utbildningen och sina förväntningar på bildämnet. Jag berättade vad det stod i kursplanen och de olika programmens examensmål. Jag berättade mer om uppgiften och att vad som

var viktigt att tänka på. Vi diskuterade vilka krav det finns på en bildsal. Hur många som ska vistas där samtidigt, vilka aktiviteter som ska pågå där, arbetsmiljö, hållbarhet, miljö och ekonomi med mera. Jag upplevde att det var ett givande samtal för alla och eleverna verkade tycka att det skulle bli roligt.

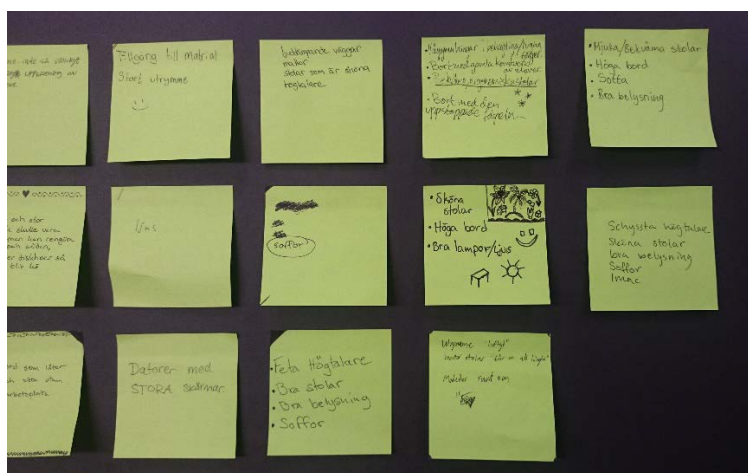

Bild 9, "Post-it workshop"

På varsin "Post-it lapp" fick eleverna nu skriva vad de önskade fanns i bildsalen som inte redan fanns där. Vi samlade alla lapparna på ett stort svart papper. Nu fanns det en större bredd i elevernas idéer, men många hade samma eller liknande tankar som varandra. Höga eller höj och sänkbara bord, bra belysning, riktbar belysning, ljudabsorberande väggar, enkel tillgång till material, sköna stolar, mjuka stolar, soffor, stora datorskärmar, en större diskbank, eller två så man slipper köa. Ljust och luftigt skrev någon medan en annan ville ha väggmålningar i lugna färger. Återigen kom flera med synpunkter på att gamla elevbilder skulle tas ner. Jag ville också att eleverna skulle leta reda på inspiration på internet, och att alla skulle ha tillgång till varandras bilder på ett enkelt sätt. Då jag själv har använt mig mycket av Pinterest så valde jag att introducera eleverna till den sajten.³⁰ Alla elever har fick leta reda på minst en bild av något som de ville ha eller förmedlade en känsla av hur de ville ha i den "perfekta bildsalen". Den fick de lägga upp på vår gemensamma anslagstavla på Pinterest. De skulle också kommentera bilden med en motivering av varför de valde den bilden. En grupp elever som var klara med ovanstående fick mäta upp klassrummet. De fick fundera på vilka mått som var väsentliga att ta med och sedan fick en annan grupp elever göra en planritning av den aktuella bildsalen. En (estet)elev valde att rita för hand med penna och papper och en annan grupp elever (från teknikprogrammet) valde att rita i datorn med hjälp av SketchUp.³¹ De senare gav dock upp och blev väldigt imponerade av den handritade planritningen. Ritningen kopierade jag upp och delade ut till alla så de kunde använda den som referens för sina perspektivbilder och modeller.

³⁰ Pinterest är en webbtjänst eller en social nätverkstjänst där användare kan ladda upp, organisera och dela med sig av sina bilder på digitala anslagstavlor, pinboards. Användarna kan också med hjälp av ett tillägg i webbläsaren spara och dela bilder som de hittar på olika webbplatser. Bilderna kan alltid spåras tillbaka till den plats där man hittade dem och därmed behöver man inte oroa sig för upphovsrätt.

³¹ SketchUp är ett gratis CAD-program där man kan skapa 2 & 3D-modeller.

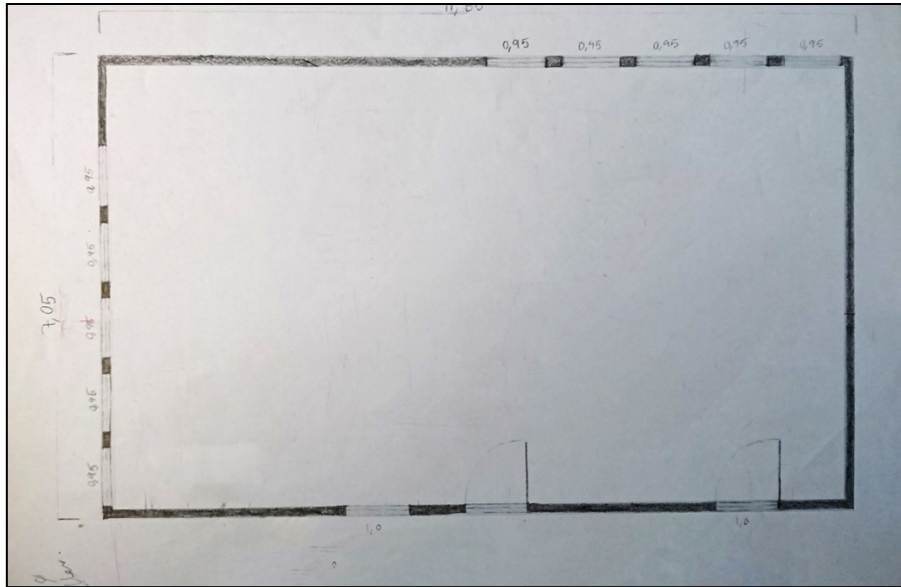

Bild 10, Handritad planritning

När detta var klart skulle de skissa på produkter som de tyckte saknas i bildsalen. Först fick de göra ”tre snabba” skisser. En metod där måste skissa ner minst tre olika idéer eller lösningar på en produkt eller idé. Därefter väljer man i samråd med någon annan, i detta fall mig som lärare, en produkt eller lösning som man vill jobba vidare med. Eleverna fick också här välja om de ville skissa för hand eller med hjälp av datorn.

Nästa steg var att bygga sina modeller. För att ge eleverna mer inspiration och information om hur en designer kan jobba valde jag att börja nästa lektionstillfälle med att visa en kort film om designern Nina Jobs. I filmen får vi följa Jobs och se hur hennes arbetsprocess ser ut. Hon visar bland annat hur hon bygger små modeller i papper för att testa sina idéer.³² Efter filmen satte eleverna mer eller mindre entusiastiskt igång med att bygga sina modeller i en mängd olika material. Jag överlät till eleverna att själva fundera ut vilket material som var lämpligast att använda i deras fall. Jag hade dukat upp en rullvagn med papperslera, ståltråd, papper, blompinnar, kartong, papper, tejp och lim. Några elever frågade efter andra material och då hjälptes vi åt att leta i skåp och på hyllor i förrådet. I det här skedet kändes projektet inte alls så hopplöst som det gjorde efter mitt första trevande försök. För att inte fastna i design av produkter återgick vi till att titta på rummet när elevernas modeller var klara. De skulle nu visuellt placera sin möbel eller produkt i rummet. Antingen i form av en teckning i perspektiv, i 3D program i datorn, eller så kunde de fota sin modell och klassrummet, för att senare sätta samman dem i ett bildbehandlingsprogram. Som avslutning på projektet sammanställde eleverna var sitt Moodboard med foton (bl.a. från Pinterestmappen), skisser, material och färgprov på. De skulle på ett tydligt sätt förmedla vilken känsla de ville ha i rummet. Sitt Moodboard skulle de

³² <https://www.svtplay.se/designreportage> (2014.10.12)

använda som stöd när de redovisade. Jag hade berättat att redovisningen skulle i form av en Pitch, där eleverna ska sälja in sitt förslag till oss andra.³³

Pitch i styrelserummet

Jag möblerade om inför elevernas redovisning. Jag funderade först på om jag skulle ställa stolar i en halvcirkel vända mot tavlan, men då jag vet att flera av dem kände sig obekväma med att prata inför gruppen så uteslöt jag den idén. Jag har hela tiden velat att de sätter sig in i rollen som designer, en som får i uppdrag att ta fram ett inredningsförslag till vår bildsal. Jag bestämde mig för att jag skulle möblera med ett långbord som de ofta ser ut i konferensrum. Eleverna skulle få iscensätta en presentation inför en projekt- eller styrelsegrupp. Jag gjorde papperslappar med olika roller på till alla elever. Rollerna var: Rektor, bildlärare, vaktmästare, städare, arbetsskyddsombud, ekonomiansvarig, miljöansvarig och så fanns där ett flertal elevrepresentanter. Det fanns även en som skulle föra synskadades talan och en som företrädde rullstolsburna. Lapparna skulle byta ägare efter varje redovisning.

Eleverna blev väldigt ställda när de kom in i rummet som ännu en gång var ommöblerat och nu hade en dämpad belysning med några få skrivbordslampor tända på borden. De flesta blev dock glatt överraskade och uppspelta när jag förklarade lektionens agenda.

Eleverna fick under två minuter redovisa sina tankar om rummet och förklara hur det tänkt kring den produkt som de designat. Därefter fick åhörarna komma med frågor. De presenterade sig med sin roll och ställde därefter frågan. Upplägget blev väldigt lyckat! I stort sett alla blev engagerade i redovisningen, de lyssnade noga på den som redovisade för att sedan kunna ställa en bra fråga utifrån sin roll. Flera uttryckte oro inför sin presentation, men då den var avklarad och de satt sig utbrast någon ”Men nu kom jag ju på massor av saker som jag skulle säga.” Efter en stund fick de rutin på både presentationer och elever som normalt sätt är tystlåtna i klassrummet ställde relevanta frågor och gjorde bra redovisningar.

³³ Pitch är engelska och betyder tonhöjd, men är ett uttryck som används inom försäljning när man visar ett förslag för en presumtiv kund eller investerare.

Elevernas idéer

I efterhand kan jag se att uppgiftens upplägg gjorde att det blev för mycket fokus på produktdesign, men alla hade idéer på hur de tyckte att man skulle kunna förbättra bildsalen och även om inte alla var möjliga att genomföra utan budget så gav de mig en bild av hur olika de vill ha det.

Dessa två Moodboards visar hur svårt det är att göra alla nöjda.

Bild 11-12, Moodboards

Båda är gjorda av tjejer på teknikprogrammet, den vänstra bilden visar ett Moodboard på ett avskalat rum och de färger hon vill ha är några få nyanser av blått och en grön accentfärg. De foton hon satt upp ser ut att vara hämtade från ett kontor. Hennes produktidé är ett bord med vinklignsbar skiva, så man får bättre arbetsställning när man tecknar.

Den högra bilden visar ett Moodboard med starka färger; rött, blått, turkos, rosa och lila. Hon vill ha mönster och mysiga fåtöljer. Hennes foton visar en mer hemlik miljö.

Några produktidéer

De flesta elever gjorde stolar eller bord med ny form eller funktion. Gissningsvis för att det är det möbler de har mest kontakt med och som påverkar deras arbetssituation mest. Två elever gjorde lampor och en elev gjorde en kruka då hon ville ha växter i rummet. Nedan några av modellerna.

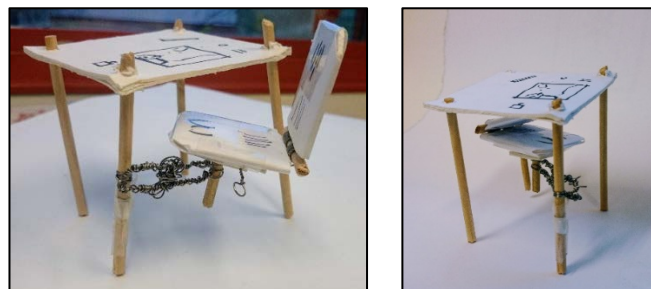

Bild 13-14

En stol som satt fäst vid ett stolsben och som gick att höja och sänka samt att fälla ihop under bordet så att det skulle bli lätt att städa och man skulle slippa lyfta upp dem på borden.

Bild 15

Bild 16

Bild 17

En elev gjorde en nästan skalenlig modell av en lampa, bild 15. Den skulle vara möjlig att hissa upp och ner. Bild 16 visar en av ett flertal fåtöljer och mjuka stolar och bild 17 en röd stol med ett litet svängbart bord fäst på ena sidan.

Jag tillämpar mina och elevernas idéer i rummet

Se bildbilaga ritning 2

Sedan jag fick tillgång till den bildsal som jag och mina elever arbetar i har jag gjort förändringar av möbleringen i rummet. Jag har räknat på hur många elever jag har som mest och tagit bort bord och ännu fler stolar, då det fanns fler stolar än bord i rummet tidigare. Jag har flyttat på bord och samlat dem på olika sätt för att få olika stora grupper och ett bättre flöde i rummet. Tidigare stod till exempel ett bord strax innanför dörren som stoppade upp så det blev stökigt när många kom in rummet samtidigt. "Bänkarna" är kvadratiska och därför enkla att placera på olika sätt. Jag har provat att göra tre bord av 4 bänkar (2x2) och ett större långbord av åtta bänkar. Jag kunde förskjuta 2x2 borden så att det blev bättre utrymme innanför dörren. Det blev också lättare att gå från tavlan till förrådet där det mesta materialet finns. Det har hänt några gånger att andra lärare använt rummet och möblerat om, antagligen inför ett prov. Jag (tillsammans med eleverna) har då tagit tillfället att prova några olika möbleringar. Långbordet bordet har hela tiden behållit sin placering, då det är många som vill sitta vid det. I grupper med färre elever samlas alla kring det största bordet. Istället för tre bord med fyra i varje har jag satt ihop två bord med sex bänkar i varje, denna möblering fungerar bra som "normalmöblering", och är lätt att ändra beroende på grupp och aktivitet.

En diskussion jag haft med eleverna rör det faktum att jag som lärare har en mjuk kontorsstol medan de sitter på hårda stolar. Jag som under lektionerna sitter mindre än dem då jag går runt och hjälper dem. Fördelen med den är att den går att snurra på och då jag från början satt vänd med ryggen mot eleverna när jag arbetade vid datorn kunde jag lätt vända mig om när någon frågade efter min hjälp. Jag kom dock tidigt fram till att jag inte tycker om att sitta med ryggen mot eleverna och vände på det bord där jag har min dator (för att kunna koppla in den till projektorn). Nu har jag en betydligt bättre kontakt med mina elever och de behöver heller inte se vad jag gör på min skärm hela tiden.

Som ett resultat av den diskussionen frågade jag en av Idrottslärarna på skolan om de hade Pilatesbollar som vi kunde få låna. De fick vi och i början av en lektion gick hela gruppen till idrottshallen som ligger i andra sidan av skolan och hämtade varsin boll. Första lektionen blev det en del lek med bollarna och vissa hade svårt att hitta balansen på dem. Andra lektionen med bollarna var det vissa som valde att sitta på dem, andra valde att sitta på stolar igen.

Bild 18, Eleverna på pilatesbollarna

Jag har flyttat ut rullbordet med scanner och skrivare så att de finns tillgängliga hela tiden. Jag och en elev placerade arkitekthurtsarna bredvid varandra och la en lång skiva på, så att man kan sitta på den vid fönstret om man vill, men ytan används oftast som avställningsplats för större elevarbeten. Jag har tagit bort stolar där eleverna sitter med ryggen mot salens whiteboard, men behållit de röda stolarna så att det finns två typer av stolar för eleverna att välja på. Dessutom var röd en återkommande färg i elevernas arbeten så förhoppningsvis fyller den även syftet att tillföra färg till rummet.

Besök på en friskola: Med delad bildsal och arbete i hemklassrum

Jag besökte friskolan Potentia i Bålsta, för att se om en friskola ser annorlunda på Bildsalen, då jag aldrig tidigare besökt någon. Även om olika friskolor precis som kommunala har olika förutsättningar i sina lokaler tänkte jag att jag kunde få syn på något och kanske hämta en del idéer till min bildsal. Skolan startades 2008 och 2013 flyttade de in i sina nya egna lokaler. Den här skolan har elever i åk 4-9 och bara en klass i varje årskurs. Jag fick observera bildläraren under två 60-minuters lektioner. En med åk 6 och en med åk 8. Ingen av lektionerna hålls i bildsalen, eller ”Verkstan” som den kallas här. Anledningen är enligt bildläraren att eleverna i åk 6 är tryggare i sitt hemklassrum och att projektorn/smartboarden i bildsalen/verkstan inte fungerar lika bra som i hemklassrummen.

Bild19-20, ”Verkstanen” på Potentia

Verkstaden delar bildämnet med NO. Något som de tycker fungerar bra. Klassrummet är L-format och har fönster längs en vägg och skåp eller annan förvaring på de övriga. I den smalare änden sitter deras whiteboard. Rummet har fyra långa bord, matbordet Norden i björk från Ikea med plats för 6-8 personer kring varje. Runt borden står röda stolar som verkar vara anpassade för skolmiljön.

I sexornas hemklassrum står bänkarna (med lock) i grupper om fyra och fyra lite snett vridna mot den långvägg där läraren står. Bildläraren repeterar kort uppgiften ”gör ett rum i centralperspektiv”. Läraren använder Pinterest framme på en smart whiteboard. Där visar hon hur eleverna kan söka efter bilder som handlar om perspektiv och inredning. Eleverna som har Ipads kan söka efter möbler som de ska placera i ”sitt rum”. En elev som var borta förra gången får en snabb steg-för-steg genomgång om hur han kan rita upp sitt rum med linjal. När han är ikapp fortsätter hon visa hur man söker med hjälp av olika ord, helst på engelska. Eleverna är lugna och koncentrerade och arbetar fokuserat med sina rum. De pratar lite med sina bänkkompisar om vilka möbler, färger etc. som de ska använda.

I åttornas klassrum står bänkarna i rader i grupper om två och två eller tre och tre. Läraren ska gå igenom en ny uppgift. Hon börjar med att visa vilka kunskapsmål som finns med i uppgiften, sedan presenterar hon uppgiften som handlar om konsthistoria. Alla får en epok eller konstriktning som de ska tolka på valfritt sätt. Men denna lektion ska de förbereda sig och göra research om sin period. De kan de göra via Pinterest tipsar läraren. Nästa gång ska de få gå in i *verkstaden* och ”kladda”.

Klassrummen och verkstaden har inte så mycket på väggarna. Men det som finns är elevarbeten. Rektorn berättar att det är en medveten strategi. Inför varje nytt läsår tar de ner allt i klassrummen och börjar om. I skolans övriga miljöer finns det massor av bilder och andra elevarbeten på väggarna. Vissa saker hänger i det stora torg som finns mellan klassrummen. Där finns även soffor, bord och bokhyllor fyllda med böcker och spel.

Det jag tar med mig härifrån är hur de ser på elevernas arbeten. Att bildsalen töms inför varje termin, men alster kan få flytta ut i skolans övriga lokaler. Jag tänker att bildsalen vid en första anblick såg trevlig ut med sina stora bord, men de är tunga och inte så lätta att flytta runt. Även rummets form var problematisk då inte alla kunde se vad läraren visade på rummets whiteboard.

Vad ska vi kalla rummet?

Bildsalen som namn på den lokal där bildundervisningen bedrivs är enligt mig problematiskt. De verksamheter som bedrivs innanför de väggar som bildsalen utgör är inte detsamma som för tjuo år sedan. Vi kanske inte ens ska ha ett rum som är gjort för att enbart ha bild i? På Potentia delade de salen med NO-läraren. Den bildlärare jag hade min första VFU-period hos i Akalla ville absolut inte dela bildsal, inte ens med en annan bildlärare, då hon tycker hon behöver tillgång till salen för förberedelser och bedömning, hon tyckte också att namnet bildsal skulle finnas kvar så länge ämnet heter så. Bildläraren som jag hade VFU hos på skolan där jag gjorde min undersökning ville helst ha

bildsalen för sig själv men lokalbrist på skolan gjorde att man tvingats hålla andra lektioner där när hon inte har lektion där.

Det vi kallar bild har för många en väldigt begränsad betydelse. De som är verksamma inom bildpedagogiken vet och förstår att ämnet inbegriper många olika aktiviteter och att bildbegreppet är väldigt brett. En bild kan vara två- och tredimensionell, en bild kan vara tecknad, målad eller vara ett foto. Man kan måla upp en bild med ord... Säger man bild och form kanske man får en större förståelse för vad som händer i rummet där bildundervisning sker. På grundskolan heter ämnet bild om man inte har profilklasser med inriktning bild och form. På gymnasiet har bildlärarna ofta annat än bild-kurser i salen. Estetisk kommunikation, Konstarterna och samhället, Digitalt skapande och Design är kurser som hålls i det rummet. Då kan man behöva andra verktyg än dem man har när man har bild.

Vad skulle man då kunna använda för ord istället? Inom Reggio Emilia använder man ordet Ateljé.

I Nationalencyklopedin står:

Ateljé (franska atelier 'verkstad', fornfr.astelier 'snickarverkstad', egentligen 'hög av spånor)

Tittar jag på wikipedia läser jag följande:

Ateljé är en arbetslokal för en konstnär. En ateljé är oftast ändamålsenlig och har de utrymmen och framförallt det ljusinsläpp som krävs för den konstnärliga verksamheten. Ateljéer används även av formgivare, silversmeder och grafiker.

Jag tänker att vi ändå har en mer vidgad syn på vad en ateljé är idag och att det är ett namn som skulle kunna fungera. Jag tror att det för många har en mer positiv klang än bildsal. En fara kan kanske vara att man får höga förväntningar på utformningen och då gäller det att rummet motsvarar förväntningarna någorlunda.

Eftersom ateljé härstammar från ordet verkstad är verkstad kanske det mer passande? Det är det ord de använder på Potentia i Bålsta och på Fria Emilia i Boden. På Fria Emilia vill de ha en bildsal innanför verkstaden. Kanske konnoterar verkstad för mycket att man ska arbeta praktiskt där? Att man "bara" arbetar med händerna? Bildläraren på Potentia beskriver just deras verkstad som ett rum där man "får kladda ner och jobba med händerna", något jag uppfattade lite nedsättande om den lokalen.

NE.SE säger så här om ordet:

ver'kstad subst. ~en el. vard. *verkstan, verkstäder*

ORDLED: *verk--stad-en*

- (mindre) arbetslokal utrustad för hantverksmässiga konstruktions- eller reparationsarbeten ofta av mekaniskt slag

Slår man upp det ordet på Wikipedia läser jag:

Verkstad är en lokal där man hantverksmässigt utför konstruktions- eller reparationsarbeten. Snickarverkstäder, bilverkstäder och mekaniska verkstäder nämns ofta. Begreppet verkstadsmässig betecknar metod anpassad för verkstadsbruk.

Enligt uppslagsverken är en verkstad en plats där man konstruerar och reparerar saker och det tycker jag inte passar in på den verksamhet som vi bedriver i vårt rum.

Jag kommer då slutligen fram till att Bildsal är namnet jag själv föredrar, eftersom vi som arbetar i detta fält vet att bild är ett utvidgat begrepp som innefattar alla möjliga företeelser, liksom att ämnet bild innefattar alla möjliga aktiviteter.

Tolkning och resultat

Slutligen ska jag tolka och sammanfatta mina förändringar med hjälp av Strandbergs checklista.³⁴

Interaktion

*Vilka samspel är möjliga i rummet? Hur kan barnen relatera till varandra? Hur kan barnen relatera till läraren i rummet?*³⁵

Jag har genom olika lektionsupplägg och (för eleverna) nya redovisningsmetoder fått eleverna att samspela mer med varandra trots att uppgiften med den ”perfekta bildsalen” är en uppgift som de ska lösa enskilt. Ett exempel på samspel är ritningen som en elev gjort efter några andra elevers mått. En ritning som alla elever fick tillgång till för sina arbeten. Jag tror att deras relation till mig som lärare förändrats genom projektet, dels för att vi lärt känna varandra mer, men också för att jag lyssnat på deras idéer och genomfört många av dem.

Aktivitet

*Vad är möjligt att göra i rummet? Vilken typ av aktiviteter är möjliga i detta rum? Vilka är omöjliga?*³⁶

Som en del i utforskandet av hur vi sitter i klassrummet fick de prova att sitta på en Pilatesboll, men även att stå vid det höga bordet. Eleverna har fått nya tankar om vad som är möjligt att göra i rummet. Vilka aktiviteter som är möjliga. Vi kan rita, måla, bygga modell i lera, kartong, eller i datorns 3D program. Vi kan sitta på Pilatesboll och rita en hel lektion och nästa kan vi ”spela teater” och gå in i rollen av en rektor. Eleverna har vid några tillfällen uttryckt förvåning över aktiviteter som de inte tidigare gjort i bildsalen. Jag tror och hoppas att de bär med sig det även i andra rum.

³⁴ Strandberg, s. 23f.

³⁵ Ibid., s. 23.

³⁶ Ibid., s. 24.

Artefakter

*Vilka artefakter, alltså verktyg, har barnen tillgång till i rummet?*³⁷

Jag har en rullvagn där jag samlar det material som eleverna använder mest för tillfället. Allt annat får de plocka fram själva. Förrådet står öppet. Jag vill inte ha några låsta dörrar eller skåp när jag och eleverna befinner oss i bildsalen, men vi för en diskussion om varför de valt materialet och hur de ska använda det, eller om det finns andra material eller verktyg som kan fungera bättre. Eleverna har alltså fått tillgång till alla verktyg som finns rent fysiskt i klassrummet. De har även fått verktyg för att uttrycka sig i ett nytt kunskapsområde. Jag har gått igenom ämnets syfte, centralt innehåll, kunskapskrav, kurs och examensmål och skrivit ut kursbeskrivningar med understrykningar och satt upp i klassrummet.

Utvecklingshopp

*Finns en förväntan om utveckling i detta rum? Har barnen tillgång till detta hopp?*³⁸

Strandberg skriver att den femte utgångspunkten i checklistan ”handlar om rummets möjligheter att uttrycka förväntan att elevens utveckling är önskvärd”.³⁹ Han menar att ett rum kan ingjuta hopp men också hopplöshet. Jag erfar att eleverna tror att de kan lära sig saker och utvecklas inom ämnet i Bildsalen. Jag vågar påstå att både jag och eleverna har hopp om utveckling. Vi har gjort kunskaps- och utvecklingshopp och vi vet nu att vår bildsal är ett kreativt rum som inte blir färdigt. Det är möjligt för både dem och mig som lärare att lära oss saker här.

Kreativitet

Är rummet ”färdigt” eller finns det utrymme för barnens innovationer i detta rum? Är det möjligt för barnen att förändra rummet i någon av de uppräknade aspekterna?

Sedan jag fick tillgång till den bildsal som jag och mina elever arbetar i har jag gjort förändringar av rummet utifrån elevernas önskemål i projektet. När t.ex. flera uttryckte att de inte ville se mängder av gamla elevarbeten tog jag bort de flesta. De jag sparade ramade jag in och satte upp i grupp ihop med ”riktig konst” av etablerade konstnärer och affischer från diverse konstmuseer. Några andra elever önskade sig mer växter i rummet så jag tog med ett par växter hemifrån till salen som vi ska hjälpas åt att ta hand om. Det höga bord som tidigare använts som kateder använder jag både som ett bord där jag visar tekniker och ställer fram material men det finns också möjlighet för elever att stå och arbeta där samt några stolar om man vill sitta. Eleverna har noterat varje gång jag gjort förändringar och då har de visat stor uppskattning för att deras idéer tas på allvar. De ser inte på mig som en auktoritet som

³⁷ Ibid., s. 24.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid., s. 32.

bestämmer hur rummet ska se ut. De har förstått att rummet inte har en fast möblering. De kan påverka rummets utformning.

Slutdiskussion

Efter att ha genomfört denna undersökning och mött många olika åsikter om hur man kan eller bör använda bildsalen inser jag att det inte finns ett svar, att det inte finns en bildsal som passar alla. Jag anser att läraren (eller lärarna om man delar sal) har en viktig uppgift att styra upp hur man vill organisera möbler och elever, precis som man styr sin lektionsplanering och lär ut på olika sätt. Jag erfar att det är oerhört givande att involvera eleverna i processen. Man kan till exempel ha en ”Post-IT workshop” i början av varje kurs för att ta reda på hur den gruppen vill ha det. Läraren bör också få tid i sin tjänst för att kunna utföra detta arbete.

Isensätt lektionen, koreografera möblemanget och regissera eleverna

Anna Törnqvist kallar sin föreläsning ”väggarnas koreografi”, men jag som redan har fyra (eller fler) väggar håller mig till att koreografera möblerna i rummet och då i viss mån även eleverna. Man väljer inte alltid sin arbetsplats och kan inte bestämma var bildsalen har sina väggar utan man får förhålla sig till det rum som man har. Som lärare har man mycket makt men det kräver tid och energi att omskapa rummet inför varje tillfälle eller situation och det kräver också flexibla möbler. Undersökningen visar att man kan göra om bildsalen med endast återvinning av material som finns i skolan och utan pengar. Om jag haft ekonomiska möjligheter skulle jag köpa in lite fler olika stolar då alla elever är olika och föredrar olika sätt att sitta. Jag skulle ha ett par tre Pilatesbollar och helst höj- och sänkbara bord för att passa olika elevers längd och som man kan stå eller sitta vid och arbeta vid. Vi kanske hade gjort en väggmålning i en senare kurs på en vägg.

Mitt projekt visar att man med lite omsorg, kreativitet och relativt enkla medel kan förändra rummet och ge det bättre funktion och göra det mer estetiskt tilltalande. En omsorg som visar att vi bryr oss om dem som ska vara i rummet och förhoppningsvis kreativ inspiration till dem som vistas i rummet.

Källförteckning

Tryckta källor

Forssell, Anna (red.), *Boken om pedagogerna*, 5., [rev. och utök.] uppl., Liber, Stockholm, 2005.

Kullberg, Birgitta, *Etnografi i klassrummet*, 2., [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2004.

Lind, Ulla, Hasselberg, Kersti & Kühlhorn, Britt-Marie (red.), *Tidsbilder: perspektiv på skola och bildskapande under 150 år*, Utbildningsradion, Stockholm, 1992.

Lupton, Ellen (red.), *Graphic design thinking: beyond brainstorming*, Princeton Architectural Press, New York, 2011.

Rönnerman, Karin (red.), *Aktionsforskning i praktiken: förskola och skola på vetenskaplig grund*, 2., [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012.

Stensmo, Christer, *Vetenskapsteori och metod för lärare: en introduktion*, 1. uppl., Kunskapsföretaget, Uppsala, 2002.

Strandberg, Leif, *Vygotskij i praktiken: bland plugghästar och fusklappar*, Norstedts akademiska förlag, Stockholm, 2006.

Törnquist, Anna, *Skolhus för tonåringar: rumsliga aspekter på skolans organisation och arbetssätt*, Arkitekternas forum för forskning och utveckling (Arkus), Stockholm, 2005.

Otryckta källor

Ahlberg, Kerstin, *Rum för bildskapande*. Kandidatuppsats, Institutionen för bildpedagogik, Konstfack 2007.

Persson, Stefan (red) Förstudie Form/Design Center Malmö *Dax för designpedagogik*,
http://www.rhefab.se/wp-content/uploads/2014/01/dax-f%C3%B6r-designpedagogik_final.pdf

Referens, Bildsal, 1 augusti 2013, Skolfastigheter i Stockholm AB SISAB sisab.se/siteassets/vara-fastigheter/projekt/referenser/bildsal_referens.pdf

Film om designern Nina Jobs <https://www.svtplay.se/designreportage> (2014.10.12)

Övrigt

Seminarium "Design för delaktigt lärande" arrangerat av Reggio Emilia Institutet, Stockholm
2014.10.27 27

